

Кульпінський С. В.,

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу місцевих фінансів
Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються нинішні тенденції проникнення іноземного капіталу у банківську систему України і пов'язані з цим проблеми довгострокового економічного зростання. Соціально-економічні аспекти розвитку банківської системи досліджувалися вітчизняними науковцями, зокрема А. М. Морозом, М. І. Савлуком, О. А. Пересадою, А. І. Даниленко та ін. Разом з тим актуальним залишається питання щодо макроекономічних наслідків вливання портфельних і прямих іноземних інвестицій у банківський сектор країни.

Метою даної статті є визначення впливу іноземного капіталу на соціально-економічний розвиток України, а також обґрунтування необхідності запровадження обмежень на його допуск у вітчизняний банківський сектор країни.

Поставлені завдання вирішуються шляхом аналізу мотивів входження іноземного капіталу у банківський сектор України та способів використання іноземного капіталу для довгострокового економічного зростання. З цієї метою розглядаються випадки придбання частки вітчизняних банків іноземними інвесторами і проводиться факторний (регресійний) аналіз впливу окремих тенденцій діяльності банків стосовно попиту на їх придбання.

Питання щодо розширення доступу іноземного капіталу на вітчизняний ринок останнім часом викликає все більше дискусій, що свідчить про актуальність поставлених завдань. У новій редакції “Закону про банки і банківську діяльність” іноземним банкам було надано право відкривати філії на території України. Це пов'язано як з покращанням інвестиційного клімату країни, так і з високими темпами зростання банківського сектору. Однак важливою залишається проблема ризиків для довгострокової стабільності економіки, які несе з собою розширення банківського сектору, зокрема через вливання іноземних інвестицій. Так, президент Асоціації українських банків відмітив, що філії іноземних банків матимуть значно більший доступ до дешевих та довгих ресурсів, ніж національні банки, і за цих умов порушується принцип “рівних конкурентних можливостей”, який є базовим при формуванні й функціонуванні ринкової економіки¹. Тому питання дозволу іноземних банків на відкриття філій і представництв, а також вливання іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему набуває ще більшої актуальності.

Перш за все розглянемо загальну структуру прямих іноземних інвестицій. Як видно з рис. 1, найбільший обсяг зазначених інвестицій у 2006 р. надійшов до банківського сектору.

---

¹ <http://www.uabanker.net/daily/2006/11/1102061530.shtml>.

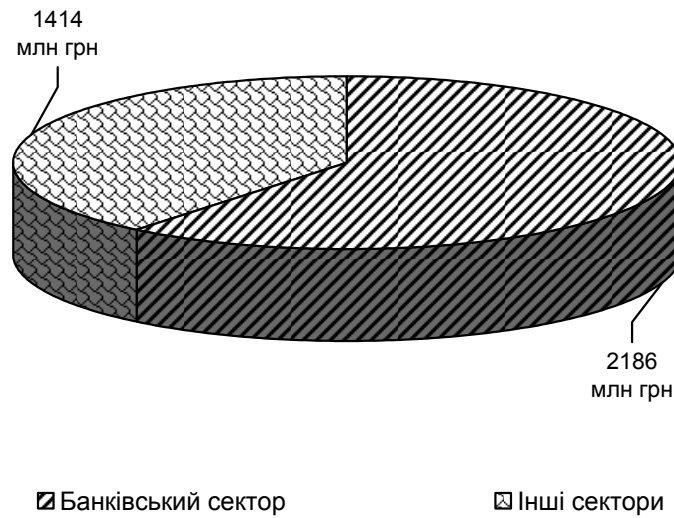

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції за 9 міс. 2006 р.

Джерело: Платіжний баланс за 9 місяців 2006 р. / НБУ.

Причинами такого попиту на вітчизняні банки стали рекордні темпи зростання банківського сектору, зокрема приріст активів на рівні понад 40 %, а також рекордні темпи доходів банківської системи у 2005 і 2006 рр. Окрім того, значний обсяг іноземного капіталу у 2006 р. надійшов до банків у вигляді портфельних інвестицій, зокрема євробондів. Їх обсяг становив 1,635 млрд дол. США², у той час як обсяг синдиційованих позичок – 991 млн дол. Це дає підстави говорити, що майже одна третина приросту зобов'язань вітчизняних банків за 11 міс. 2006 р. стала результатом залучених коштів нерезидентів. Однак якщо врахувати вищенаведену цифру прямих іноземних інвестицій, тобто розширення статутного капіталу іноземними інвесторами, то можна зробити висновок про фінансування більшої половини роздрібних кредитів, які надаються вітчизняними банками, іноземними коштами.

Варто відзначити, що сума, яку було сплачено за частку у вітчизняних банках, була порівняно високою. Мультиплікатор продажу, що виражається як співвідношення заплаченої суми до балансової вартості, виявився на рівні, близькому до 3,5. В той самий час, даний показник становив приблизно 2,5 у Китаї і близько 2-х в Індонезії. З цього випливає, що існує особливо високий попит на українські банки порівняно з іншими країнами, що розвиваються. У середньому мультиплікатор коливався на рівні від 1-го до 6-ти. У табл. 1 наведено випадки придбання банків і відповідний мультиплікатор.

² Розраховано на базі даних інформаційної агенції CBonds. – www.cbonds.com.ua.

Таблиця 1

Аналіз випадків придбання частки в українських банках іноземними інвесторами*

Придбання банку	Співвідношення вартості до капіталу
Французький банк Credit Agricole S. A. через Calyon Bank придбав 98 % Індекс-банку за 250 млн дол. США на початку 2006 р.	6,45
Італійський банк Intesa придбав 100 % Укрсоцбанку за 1,4 млрд дол. США	5,45
У серпні 2006 р. шведська інвестиційна група East Capital придбала 6,74 % банку “Надра” за 45 млн дол. США	4,5
Raiffeisen Bank придбав 97 % банку Аваль за 1,1 млрд дол. США, створивши найбільший банк в Україні	3,9
BNP Paribas придбав 51 % Укрсиббанку за 150 млн дол. США (неофіційні дані), за іншими джерелами – 340–350 млн дол. США	3,6
Угорський ОТВ придбав 100 % “Raiffeisen банк Україна” за 650 млн євро в травні 2006 р.	3,5
У 2005 р. Bank of New York придбав 7,81 % акцій Банку “Форум”. Загалом банк “Форум” продав 10 % акцій 10-ти інституційним інвесторам за 20 млн дол. США	2,62
ТВІН Group придбала близько 9 % ВАБанку в жовтні 2005 р., у 2006 р. група збільшила свою частку до 49 %	2,15 на початковій стадії купівлі
Чеська група PPZ придбала Дніпропетровський Агробанк, представлений в 6-ти регіонах України. Інформація про вартість не розкривалась, однак місцевий тижневик “Hospodarske noviny” називав ціну 26–32 млн дол. США	2–2,4
Шведський SEB придбав 93,5 % банку Ажіо за 30,6 млн дол. США в січні 2005 р. У 2006 р. банк провів програму ребрендингу з SEB і повністю інтегрувався в групу	1,8
Російський Внешторгбанк придбав 98 % банку “Мрія” на початку 2006 р., за ціною близько 70 млн дол. США	1,52
У липні 2006 р. австрійський банк ERSTE придбав 50,1 % ново-заснованого банку “Престиж” за 27,7 млн євро	1,18
Приват-інвест (належить до Приват-групи) продано чеській групі PPF за 10 млн дол. США. Банк створено в 2003 р., на момент продажу він мав 9 точок продажу в Україні	1,05
New Progress Holding заплатив 5,8 млн дол. США за 95 % АКБ “Львів”. На момент продажу філії банк не мав	0,92

Складено автором.

* Примітка: мультиплікатори розраховано на основі даних Вісника НБУ на відповідну дату.

Дані табл. 1 дають підстави зробити висновок про високий попит на вітчизняні банки і досить широкий діапазон коливання вартості, що сплачується за банк. З іншого боку, виникає питання про гіпотетичну можливість переоцінки вартості банків з боку іноземного інвестора.

З метою виявлення впливу різних факторів на визначення вартості банку, нами було проведено дослідження значимості кожного з таких факторів з використанням регресійної логіт-моделі:

$$Book-to-value = \alpha + \beta_1 \cdot Retail + \beta_2 \cdot Regions + \beta_3 \cdot Years + \varepsilon, \quad (1)$$

де *Book-to-value* – мультиплікатор продажу;

Retail – темп приросту кредитів фізичним особам;

Regions – кількість регіонів, у яких присутній банк;

Years – термін функціонування банку на ринку.

У даній моделі не було взято до уваги кредити юридичним особам, оскільки цей показник був одним з найважливіших індикаторів ефективності діяльності банку, а також тому, що за останній період часу темп приросту даного показника відставав від темпу приросту кредитів фізичним особам (+51,8 % проти +234 % за результатами 2006 р.)³.

Окрім того, окремо було перевірено інші фактори впливу на мультиплікатор продажу. Це:

- позитивна кредитна історія, зокрема присвоєння рейтингу 3-ма найбільшими агенціями; попередні випуски євробондів; синдиційовані позички (наявність або відсутність рейтингу взято до уваги);
- високий рівень довіри до банку (визначений через темп приросту депозитів банку);
- індикатори ризику (частка прострочених і сумнівних кредитів).

Їх значимість, однак, виявилася меншою, ніж наведені у формулі (1) фактори.

Перевірка моделі показала, що мультиплікатор продажу збільшувався залежно від:

- темпу приросту кредитів фізичним особам;
- регіональної присутності банку і точки продажу;
- кількості років з моменту одержання ліцензії НБУ.

Було також виявлено, що значимим фактором стала частка банку, що продається: менше значення, тобто продаж портфельному, а не стратегічному інвесторові, мало менш позитивний вплив на вартість.

Таким чином, одним з основних факторів високої вартості банків стали можливості розширення роздрібного кредитування для банків як наслідок споживчого буму, що особливо проявився в 2005–2006 рр., і який підтверджується рекордним темпом зростання роздрібного товарообігу – 25 % за 10 місяців 2006 р. На користь цього свідчить той факт, що майже 70 % з виданих фізичним особам кредитів на рівні 78,5 млрд грн (станом на 01.01.2007 р.) припадало на банки з іноземним капіталом.

---

³ Основні тенденції грошово-кредитного ринку за 2006 рік (http://www.bank.gov.ua/Fin_ryn/Pot_tend/2006/2006.htm)

Темп приросту кредитуванням корпоративних клієнтів з початку 2005 р. майже втричі перевищив темп приросту кредитування реального сектору економіки. На кінець 2006 р. кредити фізичним особам склали 1550 грн, або 310 дол. США на душу населення, що практично відповідає рівню іноземних інвестицій на душу населення (рис. 2).

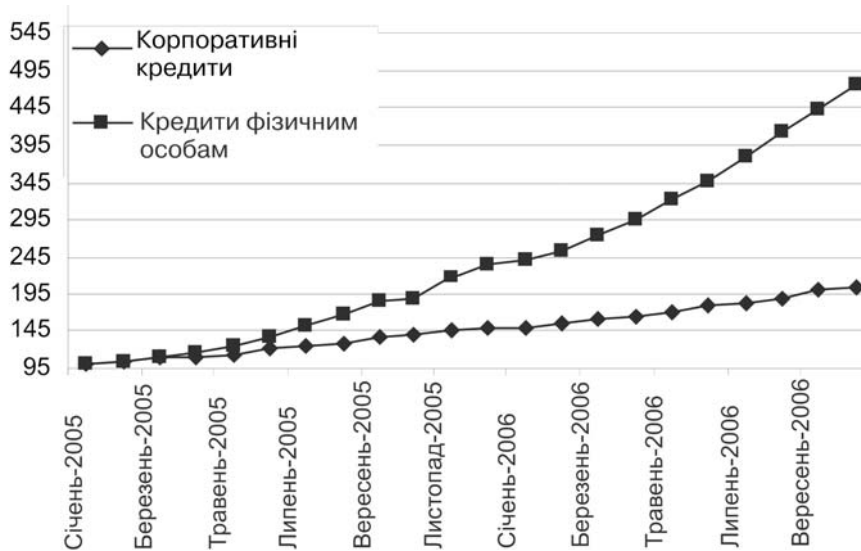

Рис. 2. Приріст корпоративних і роздрібних кредитів у 2005–2006 рр., % (січень 2005 р. = 100 %)

Розраховано на базі даних НБУ.

При цьому частка кредитів фізичним особам в Україні на кінець 2006 р. дорівнювала близько 15 % ВВП (табл. 2), що перевищило аналогічний показник у Росії, який складає близько 9 %.

Таблиця 2

Кредити фізичним особам в Україні, % до ВВП

Період	2003	2004	2005	I пів. 2006	2006
Частка кредиту фізичним особам	3,36	4,29	8,31	12,6	15

Розраховано на базі даних НБУ, Державного комітету статистики.

Причиною такого високого темпу зростання кредитів фізичним особам став рекордний темп приросту споживання. Частка споживання у ВВП виросла до 80 % за результатами III кв. 2006 р. Примітно, що темп приросту ВВП у 2005 р. практично наблизився до темпу приросту промислового виробництва і вже в 2006 р. він уперше перевищив його (рис. 3). Це стало досить незвичним для країни, традиційно залежної від промисловості.

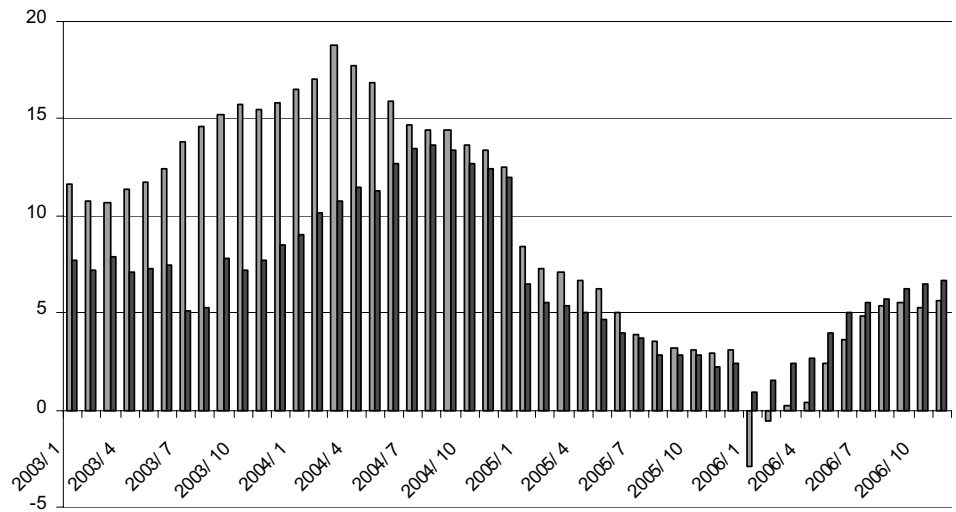

Рис 3. Динаміка ВВП і промислового виробництва (кумулятивно до початку року)

Джерело: Державний комітет статистики.

В міру перевищення темпу зростання кредитування фізичних осіб над кредитуванням юридичних осіб темп приросту останніх суттєво уповільнився в 2006 р. Це призводить, з одного боку, до дефіциту довгострокових джерел фінансування для підприємств і відповідним чином знижує перспективи росту інвестицій в основний капітал. За даними НБУ, темп приросту останнього уповільнився, склавши усього 1,9 % по результатах 2005 р. З цього випливає необхідність знаходження балансу між приватними заощадженнями і довгостроковими інвестиціями в реальний сектор економіки, оскільки переважна більшість залучених банками ресурсів спрямовується на кредитування фізичних осіб. З іншого боку, високий попит на кредити під нинішній рівень ставок знижує доходи населення.

Відтак, доцільним є порівняння ситуації в Україні з Китаєм, де питання проникнення іноземного капіталу в банківську систему країни досить активно дискутувалось останніми роками. Разом з тим частка іноземного капіталу в банках залишається незначною. При цьому завдяки порівняно невеликій частці споживання у ВВП і значній частці інвестицій в основний капітал щодо ВВП у країні досягнуто більш високі темпи довгострокового зростання (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння окремих макроекономічних параметрів України й Китаю, %

Показник	Китай	Україна
Частка іноземного капіталу в банківській системі	близько 7	25,4
Середній темп приросту ВВП	11	5–6
Частка споживання у ВВП	56	80
Інвестиції в основний капіталу/ВВП	понад 40	20

Розраховано на базі даних НБУ, Державного комітету статистики України, Національного бюро статистики Китаю, Народного банку Китаю.

З макроекономічної точки зору, високий рівень споживання призводить до браку заощаджень у довгостроковому періоді, що відображається на дефіциті довгострокових ресурсів вітчизняних банків і відповідно високих ставках кредитування, зниження яких за 2006 р. склало усього 1,3 %. Разом з тим завдяки розширенню можливостей придбання товарів у кредит збільшується попит на товари тривалого споживання, серед яких вагому частку починає складати імпорт. Частка таких товарів у структурі загального імпорту зростає з 5 % у 2001 р. до 12 % станом на жовтень 2006 р. (див. рис. 4).

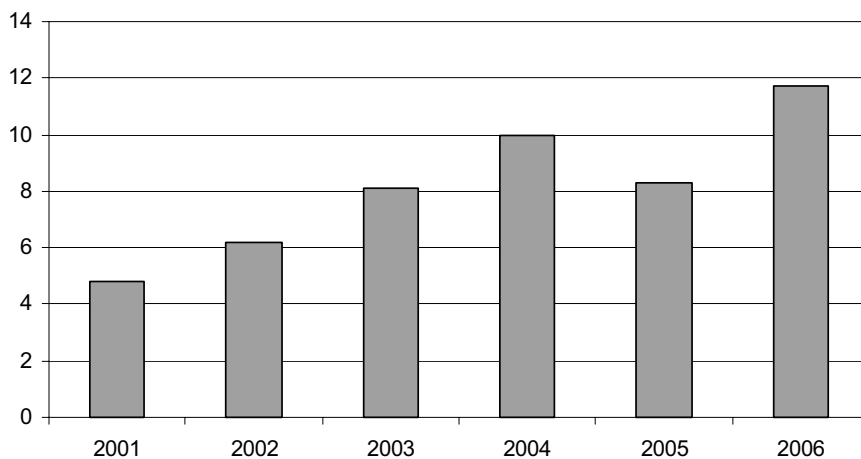

Рис. 4. Частка товарів тривалого споживання у структурі імпорту

Джерело: Державний комітет статистики.

Наведена обставина є додатковим фактором, що погіршує структуру торгового балансу. Так, за 10 місяців 2006 р. негативне сальдо торгового балансу за товарами склало 4,6 млрд дол. США: приріст імпорту перевищив 20 % (рис. 5). У той же час приріст імпорту окремих товарів тривалого споживання, зокрема автомобілів, перевищив 60 %. При цьому темп приросту споживання вітчизняних товарів тривалого користування значною мірою уповільнився, а що стосується експорту зазначених товарів, то їх частка суттєво не змінилася.

При зростанні кредитування купівлі товарів тривалого споживання банками нинішніми темпами слід очікувати погіршення сальдо торгового балансу за товарами. Ймовірним залишається сценарій подальшого вливання іноземного капіталу у вітчизняні банки як у вигляді прямих інвестицій, так і портфельних, значна питома вага якого трансформуватиметься у споживчі кредити. Останні, виходячи з досвіду попередніх років, утримуватимуть попит на товари тривалого споживання на високому рівні.

Як показало дослідження 14-ти випадків придбання банків, вартість, сплачена за вітчизняні банки, була досить високою. На основі факторного (регресійного) аналізу виявлено, що одним з основних мотивів придбання вітчизняних банків іноземними фінансовими установами став доступ до ринку споживчого кредитування, адже регіональна присутність банків і від-

повідно темп приросту кредитування фізичних осіб позитивно впливали на вартість банку. При досить високих темпах зростання кредитування фізичних осіб, значна частина якого (близько 70 %) фінансується коштами іноземних інвесторів, які досягли рекордного темпу приросту у 2006 р., іноземні інвестиції на душу населення залишаються на одному з найнижчих рівнів (380 дол. США). При цьому ряд секторів зіштовхується з дефіцитом довгострокових інвестицій, а споживання зростає за рахунок збільшення приватного споживчого боргу, який становить близько 310 дол. США на душу населення.

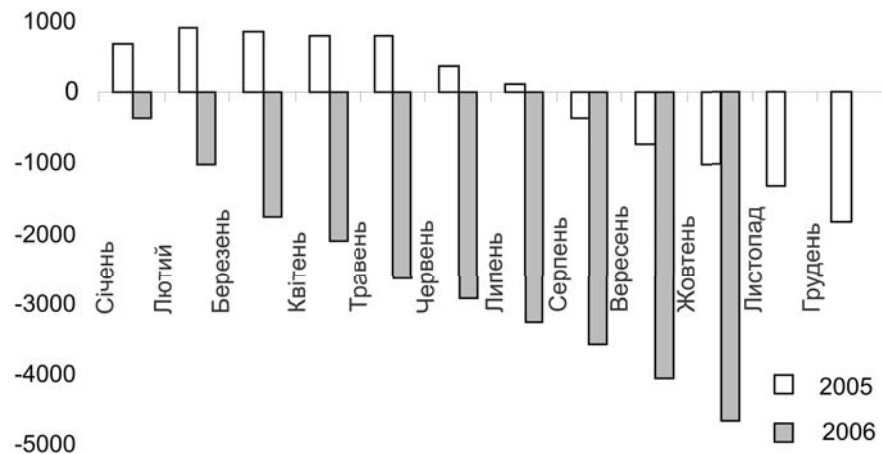

Рис. 5. Торговельний баланс за товарами у 2005–2006 рр.,
млн дол. США (кумулятивно)

Джерело: Державний комітет статистики.

Таким чином, питання обмеження доступу іноземного капіталу в банківський сектор на нинішньому етапі розвитку банківської системи, як і обмеження на подальший приріст роздрібного кредитування, залишається досить актуальним, оскільки воно має безпосередній вплив на довгострокове економічне зростання. Допоки переважна частина іноземних інвестицій у банківський сектор спрямовується на кредитування купівлі товарів тривалого споживання, відповідно має місце збільшення їх імпорту. Разом з тим внутрішні заощадження залишаються недостатньою мірою задіяні у процесі довгострокового інвестування. Виходячи з цього, доцільним було б доповнити Закон України “Про банки і банківську діяльність” нормою щодо умов допуску іноземного капіталу у банківську систему, зокрема лімітом на процентне відношення кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі.

Література

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність”.
2. Патрикац Л., Компанієць С. Системні проблеми банківської діяльності і роль АУБ у їх розв’язанні // Вісник НБУ. – № 11. – 2006.
3. Про стан платіжного балансу України за 9 місяців 2006 р. – <http://www.bank.gov.ua/Balance/index.htm>.
4. Foreign capital pours into China’s banks. – 8 Oct., 2005. – www.wsws.org.